

Munich Personal RePEc Archive

The Role of Standards in The Transition to "Green" Management Models

Vasileva, Elka

University of national and world economy - Sofia

23 November 2020

Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/116751/>
MPRA Paper No. 116751, posted 20 Mar 2023 14:37 UTC

Ролята на стандартите в прехода към „зелени“ модели на управление

Проф. д-р Елка Василева

Кат. Икономика на природните ресурси, Бизнес факултет,

УНСС – София

elkav@unwe.bg

Резюме

В доклада се разглеждат теоретичните постановки, свързани с доброволните стандартите на международно, европейско и национално ниво като „меки“ регулатори в сферата на „зеленото“ и устойчивото управление на организациите. Описана е глобалната система за стандартизация, вкл. организациите, основните принципи и дейности, както и етапите на създаване на т.нар. „де юре“ стандарти. В допълнение е представена и концепцията за мулти-моделната стандартизация, основана на динамичното взаимодействие между отделните модели на стандартизация на базата на инициативи съотв. на организациите за създаване на стандарти, правителствата и пазара. Направено е сравнение между стандарти и регулация по предварително определени критерии. На тази основа в доклада са обхванати проблемите на стандартите за системи за управление с фокус върху стандартите за „зелено“ управление на организациите. Систематичният преглед на изследванията в България през периода 2000 – 2019 г. разкрива ясна тенденция за нарастване на сертификациите спрямо международния стандарт ISO 14001:2015 за Система за управление по отношение на околната среда (СУОС) и в много по-малък мащаб регистрации по Европейската схема за управление по околна среда и одит (EMAS). Включването на тези два модела на системи от доброволни стандарти в стратегиите за устойчиво развитие представлява нововъзникваща характеристика на управлението на бизнес организациите. Всичко това осигурява солидна основа за бъдещи изследвания, свързани с налагане на стандартите, подкрепящи моделите на „зелено“ управление на бизнес организациите.

Ключови думи: стандартизация, стандарти, „зелено“ управление, устойчиво управление, България

The Role of Standards in The Transition to "Green" Management Models

Prof. Elka Vasileva

Economics of Natural Resources Department, Faculty of Business,

UNWE – Sofia

elkav@unwe.bg

Abstract

The report examines the theoretical premises related to voluntary standards at international, European and national levels as "soft" regulators in the field of "green" and sustainable management of organizations. The global standardization system is described, including organizations, the basic principles and activities, as well as the stages of creation of the so-called "de jure" standards. In addition, the concept of multi-model standardization is presented, based on the dynamic interaction between the individual models of standardization on the basis of initiatives of standard-setting organizations, governments and the market respectively. A comparison is made between standards and regulation according to pre-defined criteria. On this basis, the report covers the problems of standards for management systems with a focus on standards for "green" management of organizations. The systematic review of research in Bulgaria in the period 2000 - 2019 reveals a clear trend of increasing certifications according to the international standard ISO 14001: 2015 for Environmental Management System (EMS) and on a much smaller scale registration under the European Eco-Management and Audit Scheme (EMAS). The inclusion of these two models of voluntary standards systems in sustainable development strategies is an emerging feature of management of business organizations. All this provides a solid basis for future research related to the implementation of standards supporting the models of "green" management of business organizations.

Key words: standardization, standards, "green" management, sustainable management, Bulgaria

Увод

Новите предизвикателства на 21-ви век налагат бизнес организациите да проявят редица отговорности, свързани както с доброто си икономическо представяне, така и с обществото, околната среда и потреблението на ресурси и енергия. Фирмите от всички отрасли на икономиката са подложени на нарастващ натиск от страна на публичната власт, обществото и различни заинтересовани страни, изискващи от тях по-голяма активност и прозрачност в областта на устойчивото управление, потребление и производство (Blackburn 2007); (Hutchinson 1996). От друга страна, съществуват много примери за доброволни екологични стандарти т. нар. „зелени“ стандарти, предназначени за решаване на проблеми на околната среда, които същевременно включват и икономически и социални аспекти. Свидетели сме на нарастване броят на стандартите за

Корпоративна социална отговорност и устойчив мениджмънт на организациите. Всички те се различават съществено по своите цели и модели на функциониране, като се основават на разнообразни подходи: сертификация на системи за управление на организациите и маркировка на продукти и услуги; модели за бизнес съвършенство и др. В същото време в нашата страна има твърде ограничени изследвания за възприемането на стандартите като инструмент за налагане на „зелено“ управление.

За да се попълни тази липса настоящият доклад има за цел да изследва ролята на стандартите в прехода към „зелени“ модели на управление. В тази връзка се разглеждат теоретичните постановки, свързани с доброволните стандартите на международно, европейско и национално ниво като „меки“ регулатори в сферата на „зеленото“ и устойчивото управление на организациите.

Чрез използване на дескриптивно-аналитичния подход в *първата част* на доклада се описва глобалната система за стандартизация, вкл. организациите, основните принципи и дейности, както и етапите на създаване на т.нар. „де юре“ стандарти. Представя се и концепцията за мулти-моделната стандартизация, основана на динамичното взаимодействие между отделните модели на стандартизация на базата на инициативи съотв. на организациите за създаване на стандарти (ОСС), правителствата и пазара. Във *втората част* на доклада се прави сравнителен анализ на стандартите и регулациите по предварително определени критерии за да се разкрие ролята на стандартите като доброволни „меки“ регулаторни инструменти. *Третата част* се насочва към стандартите за системи за управление и по-специално върху стандартите за „зелено“ управление на организациите. На основа на данните от систематичен преглед на изследванията в България за периода 2000 – 2019 г. се идентифицират прилаганите „зелени“ стандарти като проява на нови модели на управление с нарастваща ефективност и включване на заинтересованите страни. Работата завършва със заключението, че включването на изследваните системи от доброволни стандарти в стратегиите за устойчиво развитие представлява нововъзникваща характеристика на управлението на бизнес организациите.

Резултати и дискусия

1. Глобалната система за стандартизация

Стандартизацията е широко понятие, което е свързано с установяване на общо решение на проблеми или ситуации чрез координация между участниците, които ще прилагат това решение. Тя включва, както създаването на документи на основата на консенсус от признати ОСС, така и доброволното прилагане на тези документи, наречени стандарти за общо ползване. Стандартите представляват документи, създадени чрез общо съгласие, съдържащи правила, основни насоки или характеристики за дейности или техните резултати. Те са предназначени за общо и повтарящо се използване с цел създаване на оптимален ред в дадена съвкупност от обстоятелства. При тяхното създаване се използват постиженията на науката и техниката и са насочени към постигане на оптимални ползи за обществото (ISO; IEC; Guide2 2004); (Abbrecht 2014); (Abdelkafi, et al. 2018).

Дейностите по стандартизация се извършват на международно, регионално и национално равнище. Международната и регионалната стандартизация се осъществява главно чрез общите усилия на националните органи по стандартизация. Международните и регионални ОСС са свързани чрез споразумения за сътрудничество и заедно с националните организации образуват глобалната система по стандартизация. Те са приели съгласувани процедури и начини за сътрудничество. На Фиг. 1 са представени графично елементите на глобалната система по стандартизация, както и връзките с регулацията и нормативните актове на международно, регионално и национално ниво.

Фиг. 1. Глобална система на стандартизация, адаптирано по (Буров 2017).

Организациите, които разработват стандарти на международно, регионално и национално ниво, основават своите дейности на следните принципи: широко участие; достъпност; прозрачност; общо съгласие (консенсус); ефективност и съгласуваност. В Табл. 1 са описани накратко всеки един от спазваните принципи в работата на ОСС на примера на Международната организация по стандартизация (ISO 2020) и Европейския комитет по стандартизация (CEN 2020).

Многобройни са причините за все по-широкото налагане на международните стандарти в глобалната икономика. Либерализацията на търговията в световен мащаб се нуждае от международно приети стандарти, разработени чрез консенсус, които да служат като своеобразен “език” (код) в търговията. В резултат на международните споразумения, постигнати с консенсус между всички икономически играчи в определен индустриален сектор – доставчици, потребители и често правителства - се създават спецификации и критерии за избор и класификация при доставки на материали, производство на продукти и предлагане на услуги. Съвременната индустрия не може да претендира за пълна независимост по отношение на компоненти, продукти, правила за приложение и именно това застъпване на секторите изисква създаване на глобални индустриални стандарти; интензивното развитие на световните комуникационни системи се нуждае от бързо и прогресивно стандартизиране на глобално ниво.

Таблица 1. Основни принципи на дейностите по стандартизация в организации за създаване на стандарти (ОСС)

Основни принципи на стандартизацията	Кратко описание
Широко участие	При разработването на стандартите трябва да бъде осигурено балансирано представителство на възможно най-широк кръг заинтересовани от всички групи, като не се допуска доминиращо влияние на някоя от тях
Достъпност	Членството в ОСС е достъпно за всички заинтересовани на съответните нива – национално, европейско или международно. Всички разработвани от тези организации стандарти и стандартизационни документи са достъпни
Прозрачност	Цялата важна информация трябва да бъде разпространена и достъпна за всички заинтересовани. Приемането на стандартите се основава на широко обществено обсъждане чрез процеса на обществено допитване
Общо съгласие (консенсус)	Стандартите се разработват и приемат след постигане на общо съгласие между участниците в процеса на разработването им. Това означава, че не трябва да има настоятелно поддържано противоположно мнение при съгласуването
Ефективност	За да могат да бъдат ефективни и да изпълняват своята роля, стандартите трябва да бъдат съобразени както с нуждите на пазара, така и с нормативната база. ОСС провеждат активна политика за проучване на необходимостта от стандарти и работят в пряко сътрудничество с регулаторните органи
Съгласуваност	Дейността по стандартизация трябва да бъде съгласувана и координирана между организациите по стандартизация на всички нива, за да не се допуска конфликт или дублиране на дейности. Необходимо е спазване на идентични правила за разработване и оформяне на стандартите на международно, европейско и национално ниво. Между ОСС действат споразумения за съвместна работа. Отчита се достигнатото ниво на науката и техниката, дава се предимство на международните споразумения като същевременно се използват резултатите на европейската и международната стандартизация. Съблюдают се авторските права и правата за ползване.

Бележка: таблицата е разработена на основата на дейността на Международната организация по стандартизация (ISO 2020) и Европейския комитет по стандартизация (CEN 2020).

Иновативните технологии за съвременни материали, околна среда, конструкции и др. имат необходимост от стандартизация за определяне на терминологията и създаване на бази данни с количествена информация. Не на последно място, необходимостта от подобряване представянето на бизнес организациите спрямо предизвикателствата, свързани с опазването на околната среда и социалната отговорност, налага разработването на стандарти, които да осигурят разнообразни икономически и стратегически предимства на отделните компании.

Общите цели на международните, европейските и националните OCC, представени в лявата част на Фиг. 1, са свързани главно със сложния и продължителен процес на създаването на стандарти. Фиг. 2 илюстрира многобройните етапи, през които преминава разработването на международните стандарти ISO, като тя може да се счита за описателна и за създаването на стандарти в системите на европейската стандартизация и други регионални и национални органи по стандартизация.

Най-общо съществуват три основни етапа в процеса на разработване на ISO стандартите (Фиг. 2). Необходимостта от разработването на стандарт обикновено се изразява от даден бизнес сектор, който съобщава за това в националния орган член на ISO. След като веднъж е осъзната необходимостта от международен стандарт, първият етап включва определяне на техническия обхват на бъдещия документ. Това се извършва от работни групи, в които са включени технически експерти от страните, заинтересовани от предмета на стандарта.

Фиг. 2. Етапи на създаване на стандарти. Адаптирано по (БИС 2013).

След постигане на съгласие за техническите аспекти, които трябва да се съдържат в стандарта, вторият етап включва обсъждане с цел уточняване на детайли и подробности по неговото разработване. Това е етапа за постигане на консенсус.

Крайният трети етап включва формално одобрение на резултата от гласуването, получено за проекта на международен стандарт (Draft International Standard). Изисква се две трети от членовете, участвали в процеса на разработване и одобрение да гласуват “за” приемането му. Накрая, одобреният текст се издава като международен стандарт (ISO International Standard). Възможно е издаването на временни документи на различните етапи в процеса на стандартизация.

Технологичното развитие, новите методи и материали, новите изисквания за качество, безопасност и опазване на околната среда налагат периодичното разглеждане на по-голяма част от стандартите. За отчитане влиянието на тези фактори ISO е въвела правилото всички международни стандарти да се преразглеждат през определен интервал от време, не по-голям от пет години. Ако е необходимо даден стандарт може да бъде преразгледан и по-рано.

Концепцията за мулти-моделната стандартизация

В последните години наред с глобализирането на пазарите и вериги на доставка в контекста на концепцията за устойчиво развитие се появи необходимостта от допълване на описания по-горе класически модел на стандартизация, провеждан от международните, европейските и националните ОСС. Откроява се нова тенденция на изследвания, свързана с други модели на стандартизация, основани на пазарни и правителствени инициативи. Публикуваната през 2017 г. концепция за мулти-моделната стандартизация обхваща динамичното взаимодействие между отделните модели на стандартизация на базата на инициативи съотв. на ОСС, правителствата и пазара (Wiegmann, De Vries and Blind 2017). Авторите на концепцията извеждат три основни модели на стандартизация (Фиг. 3): а/ стандартизация основана на дейността на ОСС, наричана „де юре (de-jure)“ или формална стандартизация; б/ пазарно основана стандартизация, наричана „де факто (de-facto)“ стандартизация; в/ стандартизация, основана на правителствени политики и мерки.

Фиг. 3. Трите основни модела на стандартизация. Адаптирано по (Wiegmann, De Vries and Blind 2017).

Преобладаващото мнение в литературата, обобщено от Wiegmann, De Vries and Blind (2017), разкрива, че всеки процес на стандартизация разчита само на един от тези три модела. Въпреки нарастващото значение на многобройните модели на стандартизация, чийто резултат са сериите стандарти, тя получава много малко внимание в научните изследвания през последните години. Смята се, че основните тенденции в основата на нарастващата дигитализация на обществото като широкомащабни иновации на сложни системи, развитието на интелигентни технологии, нарастващите изисквания

за устойчивост и отговорност в глобалните вериги на доставки и глобализацията като цяло, ще наложи преосмисляне на взаимодействията между отделните модели на стандартизация.

2. Стандарти и регулация

Стандартите сами по себе си не налагат законови задължения, които трябва да се спазват. Те са документи за доброволно прилагане, като често стандартите се наричат „меки“ регулатори.

Табл. 2 Сравнение между стандарти и регулация.

	Стандарти	Регулация
Приложение	Доброволно	Здължително
Тип на органа, който ги създава	Публично-частни организации	Публични органи
Вземане на решение	Консенсус/ общо съгласие	Демократично
Преразглеждане	На всеки 5 години	Предвидено в конкретен текст или решено на по-късен етап

Източник: (Abdelkafi, et al. 2018)

В Табл. 2 е представено сравнение между стандартите и регулацията по няколко критерия. Докато съответствието със стандартите е *доброволно*, съответствието с регулацията е *задължителна*. Регулацията е създадена от съотв. орган, който определя територии или пазари. Даден продукт, услуга, процес и т.н., който не отговаря на изискванията на регулацията не може да се продава и използва на съответната територия или пазар, където тази регулация е приложима. Обратно, несъответствието със стандарта не ограничава разпространението на продукта „по закон“. Понякога тези две понятия се свързват. Регулаторните органи (напълно или частично) се позовават на установени стандарти в регулацията като това улеснява и засилва регулаторното действие, насочвайки ги в посоката на установени и широко приети практики, определени в стандартите (Abdelkafi, et al. 2018).

В своите изследвания Е. Abbrecht обсъжда доброволните стандарти за устойчиви продукти и системи в светлината на *легалните* стандарти, както и въвеждането на т.нар. *частни* стандарти в законодателството. (Abbrecht 2014). Той поставя въпросите доколко частните доброволните стандарти за устойчиви продукти и системи могат да се разглеждат като конкуренция на легалните стандарти и дали те предлагат добавена стойност? Авторът дефинира понятието *легални стандарти* като „норма, която е създадена от държавата“, съответстващо на представеното по-горе понятие за *регулация*. Тези стандарти са разработени, формулирани, изменени и публикувани официално от държавата. Основните функции на легалните стандарти са да подпомага изпълнението на закона в съотв. държава, като съществуват и ограничения при функционирането им (Abbrecht 2014). Според дефиницията на автора на това изследване, *частни стандарти* се създават от международни, европейски и национални институции ОСС, както и на браншово и фирмено ниво, като се отчита мнението на заинтересованите страни.

Авторът ги разглежда като противоположност на легалните стандарти и използва термините „*illegal*” или „*non-legal*” стандарти.

Частните доброволни стандарти за устойчиви продукти и системи са силно свързани с легалните стандарти. Често включени в договори те служат за източник на законови интерпретации на правни термини и реферират към директни законови изисквания (Abbrecht 2014), р. 69.; (Marx 2018); (C. Schmitz-Hoffmann 2014). Подчертавайки техния препоръчителен характер може да се смята, че частните стандарти са съотв. *бенчмаркинг в дадена законова система за решение*, дали даден продукт или услуга имат характеристики, които се изискват от заинтересованите страни в дадена област. Тъй като това са само препоръки, приложението на частните стандарти не е задължително за прилагане.

На фона на тези разсъждения се вижда необходимостта от частните доброволни стандарти за устойчиви продукти и системи, които „действат като първоначален тласък (“up start”) за налагане на възприети практики, предлагайки по-голяма гъвкавост и адаптивност към динамиката на човешкия прогрес.“ (Abbrecht 2014) р. 59. От законова перспектива, те представляват съгласия на основата на доброволно участие, разработени според повече или по-малко организирани процедури, зависещи от вида на стандартите, които се дискутират. Участващите страни, бизнесът, индивидуалните участници и властите приемат тези стандарти на основата на договорни взаимоотношения.“ (Abbrecht 2014), р. 66 в светлината на взаимодействието на различните модели на стандартизация, разгледани по-горе.

3. *Стандартите и прехода към „зелени“ и устойчиви модели на управление*

Значението на стандартизацията за развитието на индустриалното общество е подчертавано от редица автори (Brunsson and Jacobsson 2000); (Heras-Saizarbitoria I. 2018). През 20-ти век стандартизацията претърпява сериозно развитие като първоначално се използва за решаване на технически проблеми, а в края на века се прилага към процесите на управление на организациите и на производствените системи. Процесите на глобализация и икономическа интеграция на пазарите в края на 20-ти век и началото на 21-ви век се свързват с разработването на стандарти за административни процеси за управление на организациите (Brunsson and Jacobsson 2000); (Boiral, et al. 2017).

Стандартите за системи за управление, познати в академичната литература и като *метастандарти*, представляват „доброволни кодекси, насоки или процеси, използвани от организациите за формализиране, систематизиране и легитимиране на разнообразен набор от управленски дейности или задачи“ (Boiral, и др. 2017); (Heras-Saizarbitoria I. 2018). Те засягат широк спектър от бизнес дейности, като управление на качеството, екологично управление, предотвратяване на професионални рискове и осигуряване на правила за здраве и безопасност на работното място, корпоративна социална отговорност и др. (Petrova 2018); (Stoyanova 2020).

Стандартите за системи за управление осигуряват разнообразни конкурентни икономически и стратегически предимства за отделните компании (Blind 2019), р. 15; (Pashova 2019); (Weissinger 2014) (Иванова и Василева 2018), стр. 72. Като основни движещи сили на бизнес представянето на организациите, свързани с прилагането на

тези стандарти, могат да бъдат посочени спестяването на ресурси, подобряване представянето на пазара, както и намаляване на разходите.

Чрез прилагането на тези стандарти се спестяват време, усилия, разходи и се създава увереност, че са спазени задължителните нормативни разпоредби, като се гарантира законово съответствие с регулациите по бърз и ефективен начин. Прилагането на стандарти подобрява качеството и увеличава продажбите на предлаганите от фирмата продукти и услуги, а това води след себе си постоянни и лоялни клиенти. Чрез тях се въвеждат високи изисквания за качество, безопасност, опазване на околната среда и сигурност и се предлагат ефективни пътища за изпълнение на потребителските изисквания. От своя страна, това води до създаване на конкурентни предимства за организациите. Прилагането на стандартите за управление увеличава шансовете за разширяване на пазарите, където се изисква осигурено съответствие със задължителни изисквания т.е. води до намаляване на търговските бариери като се повлияват и взаимоотношенията доставчик-купувач. Стандартите влияят на дейностите за проучване и разработка (дизайн) и на иновациите, което също води до създаване на нови продукти, услуги и пазари. Чрез този вид стандартизация се намалява вероятността от финансови загуби. Това води до намаляване на разходите за проучване и разработка (дизайн), както и до избягване на „това да открием колелото“ т.е. създаването на вече съществуващи продукти. Така се предотвратяват грешки и недоразумения още на етапа на разработване на продукти и услуги, които не отговарят на нужното качество и съответните изисквания.

Стандартите за „зелено“ управление на организациите в България

За идентифициране на тези стандарти бяха използвани резултатите от публикувания през 2019 г. систематичен литературен преглед на изследванията, свързани с т. нар. „зелени“ модели на управление на българските организации (Vasileva 2019). Този преглед разглежда стандартите, подкрепящи моделите на „зелено“ управление на бизнес организациите в България, „които са поставени под регулаторния натиск в сферата на опазване на околната среда и социалната отговорност и в същото време правят неуверен избор на доброволни подходи, предложени от международните и европейски стандарти“ (Vasileva 2019) стр. 520).

Прегледът на изследванията през периода 2000 – 2019 г. разкрива ясна тенденция за нарастване на сертификациите спрямо *международния стандарт ISO 14001:2015 за Система за управление по отношение на околната среда (CVOC)* и в много по-малък мащаб регистрации по *Схемата на Общността за управление по околна среда и одит (EMAS)*.

Тези два стандарта съдържат изискванията за системите за управление по отношение на околната среда т.нар. „зелено“ управление и са сред най-разпространените и разпознаваеми от бизнеса доброволни инструменти на политиката за опазване на околната среда в европейските страни (ISO 14001 2015) (European Council 2009).

Голяма част от идентифицираните изследвания отделят специално място на разпространение на стандартите в българските компании като се позовават на броя сертифицирани организации според изискванията на международните и европейски стандарти за управление на околната среда (Александрова-Бошнакова 2002) (Harizanova, H 2015) (Stoynova and Harizanova 2015) (Ivanova, D.; Haradinova, A.; Vasileva, E. 2016).

Авторите подчертават тенденцията на значително повишение на сертифицираните фирми с подобни системи след приемането на страната в ЕС. В публикацията на Александрова-Бошнакова (2002) се защитава хипотезата, че само големите и средни фирми могат да отговорят на сериозните изисквания на стандарта ISO 14 001 - едва 6 организации в България са сертифицирани по този стандарт през 2001 г. (Александрова-Бошнакова 2002). Други автори установяват сериозен ръст на сертификацията по този стандарт след 2007 г., но въпреки засиленият интерес, фирмите със сертификат за системите за управление на околната среда в България са три пъти по-малко в сравнение с другите системи за управление (Василева, Иванова и Николов 2012) (Ivanova, D.; Haradinova, A.; Vasileva, E. 2016).

В откритите емпирични изследвания се описват ограничените практики за прилагане на другия доброволен инструмент Схемата на Общността за управление по околна среда и одит (EMAS), с които са регистрирани само 9 организации през 2018 г., с което страна заема едно от последните места в ЕС (Ivanova, Haradinova and Vasileva 2019) (Иванова, Харацинова и Василева 2019).

В голяма част от откритите изследванията са идентифицирани и ползите от разработване и прилагане на СУОС. Най-съществените от тях са намаляване на екологичния риск; отговаряне на изискванията на потребителите и на законовите изисквания; оптимизиране на използване на ресурсите и на генерираните отпадъци; подобряване на репутация на фирмата; повишаване на кредитния рейтинг и на конкурентноспособността (Ivanova, D.; Haradinova, A.; Vasileva, E. 2016) (Иванова, Харацинова и Василева 2019). Някои български автори, които изучават систематично проблемите на „зеленото“ управление през последните 10 години, разделят основните ползи в следните групи: спазването на законодателството (включително възможността за участие в конкурсите за обществени поръчки), екологични ползи (напр. „намаляване на замърсяването с отпадъци“, „намаляване замърсяването на въздуха, водата и почвата“, „намаляване на възможността за екологични инциденти“, „решаване на проблемите със замърсяването“ и т.н.), икономически ползи („подобряване на конкурентните предимства“, „повишаване доверието на клиентите“, „възможност за реализация на пазара“) и социални ползи (подобряване на работната среда) (Ivanova, D.; Haradinova, A.; Vasileva, E. 2016) (Ivanova, Haradinova and Vasileva 2019) (Иванова, Харацинова и Василева 2019). За разлика от изследванията на чужди автори ползите от подобряване на бизнес имиджа пред обществото и инвеститорите и по-добрата работна среда се нареждат в дъното на класацията (Boiral, et al. 2017) (Иванова, Харацинова и Василева 2019).

В светлината на разгледаните модели на стандартизация в настоящия доклад и на основата на цитирания систематичен анализ на изследванията в България може да се потвърди приложението на два основни модела за „зелено“ управление. *Първият модел* е свързан със стандартизацията, основана на дейността на ОСС и по-точно със стандартите системи за управление. Това е *международния стандарт ISO 14001:2015 за Система за управление по отношение на околната среда*, който съдържа изисквания за систематичен процес за реализиране на екологични цели, политики и отговорности, както и да осигурят редовен одит на тези аспекти в дадена организация. *Вторият модел* е свързан с *Европейската схема за управление по околна среда и одит (EMAS)*, като типичен пример на стандартизация, основана на правителствени политики и мерки.

Включването на тези два модела на системи от доброволни стандарти в стратегиите за устойчиво развитие представлява нововъзникваща характеристика на управлението на бизнес организациите. Всичко това осигурява солидна основа за бъдещи изследвания, свързани с налагане на стандартите, подкрепящи моделите на „зелено“ управление на бизнес организациите.

Заклучение

Стандартизацията е широко понятие, което е свързано с установяване на общо решение на проблеми или ситуации чрез координация между участниците, които ще прилагат това решение. Тя включва, както създаването на документи на основата на консенсус от признати организации за създаване на стандарти, така и доброволното прилагане на тези документи, наречени стандарти за общо ползване. Организациите, които разработват стандарти на международно, регионално и национално ниво, основават своите дейности на следните принципи: широко участие; достъпност; прозрачност; общо съгласие (консенсус); ефективност и съгласуваност.

В последните години наред с глобализирането на пазарите и вериги на доставка в контекста на концепцията за устойчиво развитие се появи необходимостта от допълване на описания по-горе класически модел на стандартизация. Откроява се нова тенденция за преход от едномоделна стандартизация към други модели на стандартизация, основани на пазарни и правителствени инициативи. Съвременната концепция за мулти-моделната стандартизация обхваща динамичното взаимодействие между отделните модели на стандартизация на базата на инициативи съотв. на ОСС, правителствата и пазара.

Стандартите сами по себе си не налагат законови задължения, които трябва да се спазват. Те са документи за доброволно прилагане, като често ги наричат „меки“ регулатори. Направеното сравнение между стандарти и регулация по предварително определени критерии показва, че можем да разглеждаме стандартите като „бенчмаркинг“ в дадена законова система за решение за това дали даден продукт или услуга имат характеристики, които се изискват от заинтересованите страни в дадена област.

На тази основа са дискутирани проблемите на стандартите за системи за управление с фокус върху стандартите за „зелено“ управление на организациите. Систематичният преглед на изследванията в България през периода 2000 – 2019 г. разкрива ясна тенденция за нарастване на сертификациите спрямо международния стандарт ISO 14001:2015 за Система за управление по отношение на околната среда (СУОС) и в много по-малък мащаб регистрации по Европейската схема за управление по околна среда и одит (EMAS). Включването на тези два модела на системи от доброволни стандарти в стратегиите за устойчиво развитие представлява нововъзникваща характеристика на управлението на бизнес организациите. Всичко това осигурява солидна основа за бъдещи изследвания, свързани с налагане на стандартите, подкрепящи моделите на „зелено“ управление на бизнес организациите.

Благодарности

Авторът благодари за подкрепата на това изследване, финансирано със средства от целева субсидия за НИД на УНСС по договор № НИД НИ - 22-2019.

Библиография

- Abbrecht, E. "Voluntary Standard Systems and Legal Standards: Competition or an Added Value?" In *Voluntary Standard Systems. A Contribution to Sustainable Development*, by C. Schmitz-Hoffmann, M. Schmidt, B. Hansmann and D. Palekhov, 61-75. Berlin, Heidelberg: Springer, 2014.
- Abdelkafi, N., Bolla R., Lanting C. J.M., Rodriguez-Ascaso A., Thuns M., and Wetterwald M. *Understanding ICT standardization: principles and practice*. Sophia Antipolis Cedex, France: ETSI, 2018.
- Blackburn, W. R. "SOS Standards: The Roadmap of Changing ." In *The sustainability handbook. The complete management guide to achieving social, economic and environmental responsibility*, by W. R. Blackburn, 165 - 188. London – New York: ed. Earthscan, 2007.
- Blind, K. *Motivation for and barriers against the inclusion of standardisation in European academic research and education*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, Luxembourg Print, 2019.
- Boiral, O, L Guillaumie, I Heras-Saizarbitoria, и C.V Tayo Tene. „Adoption and Outcomes of ISO 14001: A Systematic Review.“ *International Journal of Management*, 2017: 411-432.
- Brunsson, N., and B. Jacobsson. "The contemporary expansion of standardization." In *A World of Standards*, by N. Brunsson and B. Jacobsson (eds), 1–17. Oxford, UK and New York, USA: Oxford University Press, 2000.
- C. Schmitz-Hoffmann, M. Schmidt, B. Hansmann and D. Palekhov. *Voluntary Standard Systems. A Contribution to Sustainable Development*. Berlin, Heidelberg: Springer, 2014.
- CEN. *Европейски комитет по стандартизация*. 2020. <http://www.cen.eu> (accessed October 12, 2020).
- European Council. „Regulation No 1221/2009 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 on the voluntary participation by organisations in a Community eco-management and audit scheme (EMAS).“ *Official Journal L342*, 25 November 2009 r.: 1-45.
- Harizanova, H. „Implementation of ISO 14001 in Bulgaria.“ *Scientific Papers Series. Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, 1(15), 2015: 193 – 197.
- Heras-Saizarbitoria I., Boiral O., Allur E. "Three Decades of Dissemination of ISO 9001 and Two of ISO 14001: Looking Back and Ahead." In *ISO 9001, ISO 14001, and New Management Standards. Measuring Operations Performance*, by Heras-Saizarbitoria I., 1-15. Springer, Cham, 2018.
- Hutchinson, C. "Integrating environment policy with business strategy." *Long Range Planning*, 29 1, 1996: 11-23.
- ISO 14001. *ISO 14001: 2015. Environmental management systems -- Requirements with guidance for use*. 2015.
- ISO. *International Organization for Standardization*. 2020. <http://www.iso.ch> (accessed October 12, 2020).

- „The ISO Survey of Management System Standard Certification.“ 2017.
<http://www.iso.org/iso/iso-survey> (отваряно на 21 7 2019 г.).
- ISO; IEC; Guide2. *Standardization and related activities – General vocabulary*. Guide 2, Geneva, CH: ISO, 2004.
- Ivanova, D, A Haradinova, и E Vasileva. „Eco-innovations in Bulgarian companies with pro-environmental policy.“ *Quality-access to success*, 20(168), 2019: 107 – 112.
- Ivanova, D.; Haradinova, A.; Vasileva, E. "Environmental performance of companies with environmental management systems in Bulgaria." *Quality – Access to Success*, 17(172), 2016: 61–66.
- Marx, A. "Integrating Voluntary Sustainability Standards in Trade Policy: The Case of the European Union’s GSP Scheme." *Sustainability*, 10 12, 2018: 4364.
- Pashova, S. "Circular economy and its implementation in Bulgarian food industry." In *Theory and practice of circular economy*, by T. Gallucci and V. Dimitrova, 168-214. Sofia: Direct Services, 2019.
- Petrova, V. "Implementation of Certified Management Systems in Mining Companies." *Journal of mining and geological sciences, Part IV. Humanitarian science and economics*, v. 61, 2018: 29–32.
- Stoyanova, A. "Unified Approach to Integrated Food Quality and Safety Management." In *Handbook of Research on Sustainable Supply Chain Management for the Global Economy*, by U. Akkucuk, 238-259. IGI Global , 2020.
- Stoynova, Z, и H Harizanova. „Perspectives of development of green jobs in Bulgaria.“ *Economics of Agriculture*, 62, 2015: 369 – 384.
- Vasileva, E., D. Ivanova, N. Tipova and S. Stefanov. „Standards as "soft" regulatory instruments for green management – evidence from empirical researches in Bulgaria.“ *15th International Conference on ‘Standardization, Prototypes, and Quality’, A Means of Balkan Collaboration” 24 and 25 October, 2019 Trakya University, Edirne, Turkey, Proceedings book: Trakya University Publication № 218*. Edirne, Turkey: Trakya University Press, Trakya University Printing House, 2019. 515-524 .
- Weissinger, R. "Economic benefits of standards." *PIC - Praxis der Informationsverarbeitung und Kommunikation Volume* , 37 3, 2014: 183-188.
- Wiegmann, P. M., H. J. De Vries, and K. Blind. "Multi-mode standardisation: A critical review and a research agenda." *Research Policy*, 2017: 46 (8) 1370-1386.
- Александрова-Бошнакова, М. „Осигуряване на устойчиво развитие и конкурентноспособност на малките и средни предприятия чрез системата от стандарти ISO 14 000.“ *Управление и устойчиво развитие*, 2002: 71-74.
- БИС. *Стандартизацията - предимства и постижения*. брошура, София: Български институт по стандартизация, 2013.
- Буров, И. *10 години БИС като публично-правна организация*. Годишен отчет на БИС за 2016 г, София: Издателство „Стандартизация принт“ ООД, 2017.

Василева, Е, Д Иванова, и Б Николов. „Сертификацията на системи за управление през погледа на българските производители от избрани сектори, Развитие и внедряване на стандартите за системи за управление.“ *Библиотека „Клуб 9000“ консултира*, 29, 2012: 3-27.

Иванова, Д, А Харадинова, и Е Василева. „Системите за управление по отношение на околната среда и приложението им в България.“ *От Клуб 9000 консултира*, 1-62. София: Клуб 9000, 2019.

Иванова, Д., и Е. Василева. *Управление на качеството*. София : Издателски комплекс на УНСС - София, 2018.